

СЛЕПИОТ ГУСЛАР ФИЛИП МИТРЕ НЕИСЦРПЕН ИЗВОР НА „КРАЛСКИ ПЕСНИ“ ОД XIX ВЕК

Елена Јосимовска, Верица Јосимовска

Апстракт

Патувачките ѓејачи на ејски песни, составен дел на сите панаѓури и црквите и манастирите низ Балканот, се интересен дел од нашите музички традиции. Времето во кое тие живееле било време во кое царувале заразните болести особено Големите сивицици (Variola Vera) од која голем дел од заболените биле со трајни последици: глуви или слепи. Дел од нив овој хендикей кој траел до крајот на нивниот живот, го победувале иејќи им на другите и забавувајќи ги си го заработувале својот леб. Најчесто место каде можеле да се среќнаат биле панаѓуриите каде присуствите биле нивната верна публика. Содржината на нивниот музички репертоар обично се состоела од воспевање на историски настани и личности кои оставиле трага со нивното јунаштво а се со цел тие да бидат пример за подигање на моралните квалитети кај слушателите.

Секоја балканска нација низ историјата си има свои слепи ѓејачи на ејски песни. Грците го имаат Хомер, Србите Филип Вишњик додека за нас Македонците тоа е Филип Митре, патувачкиот изведувач на „кралски песни“ кој поради болест ослепел на двегодишна возраст. Тоа не го сиречило во животој сам да си го заработува својот леб забавувајќи ги и панаѓуриите и манастирите луѓето од сите култури, без разлика грчки или словенски., за време на неговиот живот бил сакан од сите нив. За ова откритие пред сè, му должиме на Сима Томиќ, благодарение на кого знаеме за нашиот македонски раисод Филип Митре. Овој труд му го посветуваме на човекој со кеме, неисцрпен извор на ејски песни од времето на 19 век.

Клучни зборови: слепи гуслари, панаѓури, епски песни, македонски раисод, 1900.

Благодарение на Сима Томиќ, младиот српски филолог и доцент на белградскиот филозофски факултет, кој во 1900 година, во белградското списание „Нова Искра“ објавил статија за слепиот старец со кеме од Македонија, ние денеска имаме сознанија за овој одамна заборавен јунак на нашите музички традиции од XIX век.

Имено фотографијата на народниот гуслар Филип Митре е објавена во ова списание на стр. бр. 47 насловена како „Македонски раисод“ додека текстот со

објаснување за самата фотографија е објавен на последната страна на истиот број од списанието (Nova iskra: ilustrovani list – Београд, 1900, 47, 60.)

Сима Томиќ патувајќи по југозападна Македонија, специјално од теренот Охридско и Преспанско езеро, на 14 мај 1900 година случајно се нашол на панаѓурот во Лерин каде го сретнал пејачот на „Кралски песни“ и таа средба со слика и збор ја опишал во споменатото списание:

Македонски пејач.

„Писателот на оваа белешка го најде старецот, чија оригинална фигура ја наслика битолскиот фотограф г. Кермеле-Николиќ а „Нова Искра“ сака на пошироките слоеви во Србија да ја прикаже. Старецот го најде на саемот (ва-шар, панаѓур) Лерински.

Во тоа време, 14 мај 1900 година писателот се враќаше од патување по југозападна Македонија, специјално од патот по земјиштето околу Охридското и Преспанското езеро и брзаше што побргу да стигне во Битола додека не останал без пари.

Старецот Филип Митре родум од селото Петораџи³⁵ леринска каза, по неговото кажување ќе има 67-70 години. Уште рано ослепел од сипаница, кога имал две години. Кажува дека на млади години патувал по денешна и по

Стара Србија, по западна Бугарија и по Македонија. Но има повеќе време откако оди само до Битола и до другите поблиски места. Кога е запрашан дали знае да пее, тој со гордост одговори дека цел месец би можел да кажува песни - „кралски песни“.

По лошата берба во славниот св. Герман, 36 село близу јужниот брег на Преспанското езеро, во кое тргна со толку надеж, па наиде на вака богат извор, речиси неисцрпен, какво пријатно изненадување за писателот на овие редови! Природно тој не чекаше туку старецот го одведе во гостилница,

³⁵ Селојќо Пејџораџи јодоџна на грчки е наречено Тријоџамос (џири реки)

³⁶ За разлика од Сима Томиќ, неколку години пред него, богата берба имала една научна руска експедиција која ја открила надгробната плоча во спомен на мајката Рийсинија и џајќоџо Никола, иџо ја јосџавил цар Самуил. Плочата заедно со џовар сџари-ракојиси биле однесени во руските музеи.

ветувајќи му дека добро ќе го награди и дека ќе добие многу повеќе од седењето на панаѓурот, на сончевиот припек.

Кога старецот малку здивна со душата и ја затопли со чаша ракија, та затегајќи ги жиците на своето „кемане“ почна да пее, прво беше потребно да се уверам дали неговиот јазик, поради толку патувања, не станал мешавина од македонскиот, српскиот или бугарскиот. Но се забележа, кога му беше речено да пее на говорот на своето село, да не меша ништо што чул во Србија или некаде горе во Бугарија, тој се трудеше песните од својот репертоар да ги пее на своето чисто наречје. Не можејќи само поради старецот да се задржи во Лерин, писателот на овие редови го поведе во Битола, каде во гостилницата „Београд“, во ладовина добриот чичко Филип му кажуваше песни цели пет дена... Иако старецот ме уверуваше дека би можел да кажува песни цел месец, веќе третиот ден почна да одлага, со изговор дека не може да се сети и дека најпрвин треба да помисли.

Старецот Филип е весела и разговорна душа. Староста, хендикепот и сиромаштијата не ја убиле во него волјата за живот. Се женел, има и внучиња.

Неговите песни ќе бидат издадени заедно со другиот дијалектолошки материјал што е собран за време на патувањата по Македонија и којшто, ако даде бог, ќе биде уште повеќе умножен и дополнет со новите патувања по „честитата Македонија.“

Потписот на авторот на текстот е С.Н.Т, тоа се иницијалите на Сима Н. Томиќ³⁷ кој својата богата збирка со македонски народни приказни и песни ја предал во Српската кралска академија заради издавање со назнака дека таа треба да послужи како граѓа за особена лингвистичка расправа за народниот јазик и поезија на Словените од тие краишта. Академијата потоа го пратила ракописот до својот Етнографски одбор но тој му го вратил ракописот на авторот. Овој материјал одбила да го печати и Ќупиќевата задужбина а секретарот на Друштвото Свети Сава, Милојко Веселиновиќ, во списанието „Братство“ објавил реферат полн со клевети и неточни судови за вредноста на збирката, која потоа исчезнала. После смртта на Сима Томиќ останала во ракопис подготвена за печат Македонска граматика која требало да биде отпечатена во Петроград.

Така, реткиот Србин македонист од времето на жешките пропагандистички борби бил оневозможен, врз основа на граѓата што ја собрал во Македонија за време на своите патувања, да напише во тоа време можеби прв систематски преглед на фонетско-морфолошките и синтаксичките одлики на македонскиот јазик, поточно првата македонска граматика (Светлана Мирчов, Београд, (2002). *Сима Н. Томиќ*. стр. 73—78.)

³⁷ Сима Томиќ, *Крагујевац 1866 - Менџон во Франција 1903*.

Македонски рапсод. — Писац ове белешке нашao је старца, чију је оригиналну сволашност битолски фотограф г. Кермелс-Николн насликаo, и „Нова Искра“ рада и ширин ерским слојевима показати, на сајну (вапору, панзџуру) Леринскоме. У то доба 14 маја писац се враћао с пута по југо-западној Македонији, специјално с пута по землинту око Охридскога и Преспанскога Језера, и нагло је да што пре стигне у Битољ, док није остао без чега путник не може бити — без новаца.

Старац Филип Митре родом је из села Петорака, леринске казе. По његову казивању имаће 67—70 година. Још је рано ослепио — од богиња, тада му је било две године. Казује да је у мањин годинама путовао по данашњој и старој Србији, по западној Вугарској и Македонији. Али има више времена, како само оде до Битола и других близинских места. Кад је упитан: да ли зна да пева, он је с поносом одговорио да би цео месец дана могао казивати песме — „кралски песни“. После рђаве бербе у славноме Св. Ђерману, селу на обалама Преспанскога језера, у који је с толико нада пошао, на наћи на овако богат извор, готово неисцрпан -- како пријатно изненађење за писца ових редова! Наравно он није часа часно, већ старца довоо у гостионицу, обећавши му да ће га добро наградити, и да ће добити много више по седећи на сајму, на сунчаној припеди.

Дел од најисоџ во весникоџ

И не само овој напис во „Нова Искра“ со името на Филип Митре, имале можност да се запознаат и учениците на Штипската гимназија кои 1927 година биле на екскурзија низ западна Македонија. Оваа екскурзија им била овозможена од литературната дружина „Напредак“ при гимназијата со која раководел професорот Ѓура Обрадовиќ, на кого по враќањето во Штип учениците му поднеле реферат за своите впечатоци. За овие впечатоци пишува тогашниот матурант Тодор Маневиќ во своите сеќавања за оваа средба во Битола: ... Во Битола разбравме дека Филип Митре бил автор на неколку песни за револуционерните настани од неговото време, вредни да ги помнат идните поколенија. За Филип Митре изворно слушнавме од Апостоле Секуловски исто така прочуен гуслар и веројатно последен слеп македонски рапсод, кого го најдовме на Ат-пазар во Битола каде што некогаш доаѓал и Филип Митре. Апостоле ни раскажа дека уште кога бил дете го слушал Филипа Митре овде, на овој ист Ат-пазар и сакал да стане негов ученик па заедно со него да оди по панаѓурите и манастирските собори но, Филип умрел во немирните години откако конзулот руски го отепал па до востанието.³⁸ За да ја потврди тогашната популарност на Филипа и вредноста на неговите поетски состави, ни испеа една подолга епска песна за руско-турската војна, кога султановиот зет, Демат Осман паша — „Лавот од Плевен“ кој долго им се спротивставувал

³⁸ Рускиот конзул Росџовски бил убиен 1901 година во близината на железничката станица во Битола а под востанието Ајосџоле мисли на Илинденското востание 1903 година. Тогаш со Росџовски во џајџионоџ бил и учителоџ на неговите деца, основоложничкоџ на македонскиот книжевен јазик Крсџе Пејков Мисирков.

на налетите на Русите на утврдениот град и најпосле морал да го предаде градот Плевен, та истанбулските дуња - ѓузел убавици се сторија црни вдовици. Тодор Маневиќ во таа пригода го забележал почетокот и крајот на песната и така преку спомените што ги оставил во ракопис не доближува до одамна заборавеното творештво на Филип Митре.

*Бандаџа руска засвири,
границаџа се отвори,
Рускаџа војска навлези,
Дунавоџи да го ѓрегази,
Турциџи коњи ѓрегаа
и дур до Сџамбол бегаа...*

Најпосле, по крвавите борби на Шипка и кај Плевен, кој падна последен, султанот заплакал. Нашиот рапсод, инаку весел по природа и љубител на шегата, го теши падишахот:

*Трај ми цару не ѓлачи,
ке одиме ѓусџа Африка,
да ваќаме мајмунчиња
и ѓрогадеме за сомунчиња...*

Имитирајќи го кукурикањето на петел, Апостоле го објави крајот на песната. Така, се сеќава тој, и шегацијата Филип Митре ја завршувал својата песна.

Песните што ги пеел Филип Митре донекаде живееле додека постоел и Апостоле. Со неговото заминување репертоарот на слепита гуслари е заборавен. Единствен белег останува сеќавањето на Маневиќ за средбата со Апостоле и написот на Сима Томиќ во белградското списание „Нова Искра“ од 1900 година.

По смртта на Сима Томиќ неговиот брат Јован Н. Томиќ, историчар и академик, во својата студија „Историја на народните епски песни за Марко Краљевиќ“ објавена во Белград 1909 година, објавил осум епски песни за Марко забележани од Сима Томиќ, и тоа две од Филип Митре, а другите од Галичник и селото Подлак кај Кочани. Тоа се можеби единствените зачувани песни од богатиот опус на слепиот гуслар Филип Митре.

Литература:

Мирчов, Светлана, „Сима Н. Томиќ“, Београд, (2002).

Нова искра: илустрирани листи – 1900, Р.Ј. Одавић, 1899-1911 (Београд:

Парна радикална штампарија) 1900.

Русиќ Б. „Прилепскиот гуслар Апостол“ Београд, 1941.

Томиќ, Јован Н. Енциклопедија српске историографије, Београд 1997.

Маневиќ Тодор, Сеќавања во ракопис, во сопственост на авторот